

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

ИЗВЕШТАЈ О ОЦЕНИ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ

1. Датум и орган који је именовao комисију:

На основу члана 127 Статута Филолошког факултета Универзитета у Београду и члана 128 Закона о високом образовању, Наставно-научно веће на седници одржаној 16. јула 2104, донело је одлуку да се образује комисија за оцену докторског рада који је Далибор Соколовић, мастер, предао под насловом: *О мањинским словенским језицима из перспективе екологије језика на примеру Лужичких Срба и војвођанских Словака.*

2. Састав комисије са назнаком имена и презимена сваког члана, звања, назива уже научне области закоју је изабран у звање, датума избора у звање и назив факултета, установе у којој је члан комисије запослен:

1. проф. др Јелена Филиповић, редовна професорка, Универзитет у Београду, Филолошки факултет, Шпански језик, Универзитет у Београду, (од 2010.), менторка,

2. проф. др Људмила Поповић, редовна професорка (од 2009.), Универзитет у Београду, Филолошки факултет, Украјински језик и књижевност, чланица комисије,

3. проф. др Мирослав Дудок, редовни професор, редовни професор словачког језика (од 1993.), Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду, члан комисије.

II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ

Далибор Соколовић, мастер

Рођен је 1979. године у Лебану, где је стекао основношколско и средњошколско образовање. Студије славистике уписао је 1997. године на Филолошком факултету у Београду на Групи за словачки језик и књижевност, где је дипломирао у јуну 2001. године са просечном оценом 9,72. У периоду од новембра 2001. до октобра 2005. обављао је дужности асистента-приправника за словачки језик на Катедри за славистику Филолошког факултета у Београду. Од новембра 2005. до октобра 2008. радио је на месту лектора српског језика на Универзитету у Лођу. Од 2009. године ангажован је на месту извођача вежбања из словачког језика на Катедри за славистику Филолошког факултета у Београду. У овом периоду додатне квалификације стицао је студијским боравцима у Словачкој, Чешкој, Русији, Немачкој, Словенији. Области научног интересовања којима се током своје каријере посвећивао су: историја словакистике и славистике,

сорабистика, језичка политика и планирање, образовне језичке политике, методологија и пракса наставе страног језика и др.

1. Научна област из које је стечено академско звање магистра наука:

Наука о језику (славистика, социолингвистика, екологија језика, језичка политика и планирање)

III НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

О мањинским словенским језицима из перспективе екологије језика на примеру Лужичких Срба и војвођанских Словака

IV ПРЕГЛЕД ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

Докторски рад ма Далибора Соколовића има 230 страна, од чега 223 страна основног текста и 8 страна прилога.

Рад је организован у седам поглавља и садржи библиографију од 170 јединица.

У уводном делу рада кандидат представља општи циљ свог истраживања, а то је приказ језичке ситуације словенских мањинских говорних заједница на примеру лужичкосрпских језика у Немачкој и словачког у Војводини са становишта екологије језика. У овом делу кандидат образлаже избор говорних заједница које представљају окосницу његовог истраживања, те наводи да су говорне заједнице Лужичких Срба у Немачкој и Словака у Војводини узете за предмет истраживања из два основна разлога: тип контактне ситуације у којој се ови језици налазе и типологија мањинских заједница.

Друго поглавље дисертације поставља теоријски оквир за емпиријско истраживање и образлаже појмове екологије језика, еколингвистике и еко-критичке анализе дискурса. Потом, кандидат представља матрице еколошких језика према Е. Хаугену (1972), Елжбјети и Зђиславу Воншјик (према: Wašik 1993: 21-21 и Wašik 1997: 33-35) које су њему послужиле као основа за формирање модела параметера примењених у емпиријском истраживању језичких одлика горе наведених етнолингвистичких заједница.

У трећем поглављу се општи теоријски оквир сужава на преглед еколингвистичких истраживања словенских мањинских језика. Кандидат у ово поглавље укључује и критички преглед релевантне теоријске и истраживачке литературе у овој области.

Четврто поглавље садржи опис методолошких поступака примењених у истраживању. Базирајући свој модел на горе наведеним еколингвистичким матрицама, кандидат развија и свој методолошки поступак, који дефинише као еколингвистички приступ и етнографски метод, Подаци прибављени квалитативним методолошким поступком се у процесу тријангулације комбинују са квантитативним техника (анкета, статистичка обрада података), и то најчешће код обраде података у деловима који се тичу карактеристика припадника говорне заједнице и области употребе језика.

Пето поглавље представља преглед лужичкосрпских варијетета у Немачкој и словачких варијетета у Војводини из перспективе екологије језика, односно на основу анализе демографске структуре, друштвене стратификације и географске типологизације

говорника, уз осврт на спољашњу историју датих језика и њихових носилаца (миграције у ширем друштвено-историјском европском конеткесту), као и опис дијалектолошке слике регионалних варијетета ових језика и резултата контактних ситуација са већинским језицима на истраживаним територијама.

Шесто поглавље представља кључни део ове докторске дисертације и у њему су представљени резултати емпиријског истраживања. Приказом демографске структуре и друштвене стратификације припадника упоређиваних говорних заједница потврђено је да њихова бројност представља један од главних чинилаца у борби за права мањинске заједнице и њиховој примени у оквиру управних система. Анализа историјских чинилаца који су довели до тренутне ситуације Лужичких Срба и војвођанских Словака потврђује две тезе које су присутне међу социолозима и социолингвистима. У складу са првом, на коју обраћа пажњу Тове Скутнаб Кангас (према Holt 2004: 23), интеграција Лужичких Срба у немачко социјалистичко друштво значила је једино појачавање асимилације и, на индивидуалном плану, трансформације лужичкосрпског идентитета у регионални сегмент разноликог свенемачког етничког бића. Уз одређене разлике, ова констатација се уопштено односи и на војвођанске Словаке и интеграцију којом је ова заједница прошла у периоду након Другог светског рата. Друга хипотеза по којој побољшање услова за развој етничке заједнице и њеног језика у оквиру једне државе не води директно у његову ревитализацију, већ често означава замену језика језиком доминантне заједнице (Bratt Paulston 1998: 4) такође је потврђена. Ово се, поред Лужичких Срба у Немачкој и Словака у Војводини, односи и на остале словенске мањинске заједнице. У вези са стандардизацијом, кодификацијом, аутономијом и виталношћу језика, кандидат закључује је да све анализиране заједнице представљају мањинске билингвалне говорне заједнице за које је карактеристичан хомогени језички дуализам, уз асиметрију употребе језика у друштву на уштрб мањинске групе, најизразитију у доњолужичкосрпској заједници. Процес кодификације лужичкосрпских језика карактеришу тесна повезаност с фактором религије (код горњолужичкосрпског језика) и експлицитна пуристичка стандардизација по словенском моделу која у великој мери одступа од узуса (код оба лужичкосрпска језика). Процеси планирања језика су у свим случајевима окарактерисани као лоше организовани, често потискивани у други план, о чему треба водити бригу у оквиру анализа и доношења одлука на плану језичке политике и планирања у будућности. Закључци у вези са контактима лужичкосрпских језика с другим семиотичким системима у међуетничким и међујезичким контекстима сведоче о снажном утицају немачког на лужичкосрпске језике. Такође, утврђен је и снажан утицај чешког језика, посебно у већ помињаним етапама стандардизације књижевних лужичкосрпских језика. У вези са словачким варијететима у Војводини, кандидат закључује да најинтензивнији контакт војвођански словачки језик има са српским језиком, који је основа за комуникацији како с члановима српске говорне заједнице, тако и са члановима других заједница у Војводини. Будући да словачки књижевни језик представља одређену врсту прелазног стадијума између западних и јужних словенских језика, он много брже и природније асимилира и адаптира елементе српског језика, генетски сродног, у структуру своје контактне варијанте. У овом делу рада изнете су и карактеристике контактне варијанте словачког која је настала као резултат контакта са српским језиком. Када се ради о функционалним аспектима и сложености по доменама језичке употребе, кандидат код испитаника из свих анализираних етнолингвистичких заједница примећује диспропорцију у употреби језика у различитим комуникативним ситуацијама (на штету мањинских језика), и то првенствено у јавним

доменима, док се породични сматра релативно критичним. Коначно, кандидат се осврће и на шире друштвено-политичко окружење у коме ови варијетети функционишу и коментарише значај и улогу организација и политичких групација и различитих напора који се чине у циљу даљег развоја, ширења, неговања и учења ових језика, те закључује да је политичко организовање на етничким основама како војвођанских Словака у Војводини, тако и Лужичких Срба у Немачкој на веома ниском нивоу, за разлику од неких других европских мањина. Ипак, емпријско истраживање јасно потврђује да све анализирани заједнице исказују висок степен социолингвистичке лојалности према својим аутохтоним језицима.

У седмом, закључном поглављу, кандидат акценат ставља на значај институционализације питања ревитализације како ових тако и других мањинских језика, али уз ангажовано присуство представника мањинских заједница. У више наврата је у дисертацији истакнута снага коју са собом носи ангажованост самих чланова заједнице, из најразличитијих побуда – националних, образовних, финансијских итд. – у успостављању равнотеже у употреби језика у свакодневном животу и његовом преносу на следећа поколења. Истраживање је такође показало колико је важна улога образовања у свеукупној језичкој еволуцији, како у позитивном тако и у негативном смеру, мањинских говорних заједница. Кандидат закључује да би ре-евалуација концепата језичке образовне политике која би се усмерила на потребе свих чланова вишејезичне заједнице, како њеног већинског тако и мањинског дела, без запостављања развоја обостране употребе језика у овој важној области људске делатности, представљала пут ка успостављању равнотеже у њиховим свеукупним односима.

У ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ:

У уводном делу рада кандидат представља општи циљ свог истраживања, а то је приказ језичке ситуације словенских мањинских говорних заједница на примеру лужичкосрпских језика у Немачкој и словачког у Војводини са становишта екологије језика. Разлоге за обраду ове тематике кандидат превасходно види у специфичностима развоја етнолингвистичких мањинских заједница у Европи, на који су током њихове историје, а нарочито у периоду након Другог светског рата, деловали интензивни екстралингвистички чиниоци изједначавања и укрупњавања дијалеката и самих мањинских заједница, на уштрб егзистенције ових култура и језика у подређеном положају. Кандидат наглашава значај савременог приступа овој теми, из перспективе екологије језика, како у оквиру српске славистике, тако и на међународној академској сцени, с обзиром на чињеницу да у традиционални еколингвистички модел уводи компаративни и еко-критички приступ. У уводном делу кандидат такође образлаже избор конкретних говорних заједница које представљају окосницу његовог истраживања. Говорне заједнице Лужичких Срба у Немачкој и Словака у Војводини узете су за предмет истраживања из два основна разлога: 1. тип контактне ситуације у којој се ови језички варијетети налазе: лужичкосрпски језици у контакту су с немачким, језиком из друге групе индоевропске језичке породице, док је у случају војвођанског словачког реч о српском, с генеалогског становишта изузетно блиском језику. 2. типологија мањинских етнолингвистичких заједница: Лужички Срби нису део матичне етничке групе која поседује сопствену државу, док војвођански Словаци јесу. Према типологији мањина коју нуди Леош Шатава (Šatava 2001: 32) Словаци у Војводини припадају етничким мањинама које чине „део државних народа“ (као нпр. Немци у Данској, Мађари у Румунији), док се

Лужички Срби дефинишу као „мале етничке заједнице“ које не поседују народну државу. Кандидат такође препознаје разлику између етнолингвистичке и националне мањине (Waşik 1999: 6) у зависности од тога да ли она поседује матичну државу или не. Лужички Срби су према овој подели етнолингвистичка мањина, док су Словаци у Војводини национална мањина. У складу с трочланом класификацијом европских мањинских језика Ранка Бугарског словачки језик спада у класу језика који су мањински у једној или више држава али национални језици у неким од суседних држава, док су лужичкосрпски језици у групи језика који се говоре у само једној држави (Bugarski 2010: 66).

Друго поглавље дисертације поставља теоријски оквир за емпиријско истраживање и образлаже појмове екологије језика, еколингвистике и еко-критичке анализе дискурса. Еко-критичка анализа дискурса у истраживања у овој области уноси друштвено-ангажовану димензију, те се бави анализом свих врста и типова дискурса који могу оставити последице на будући екосистем, као што су неолиберални економски дискурс и дискурсивне конструкције конзумизма, политички дискурс, дискурс о односу пољопривреде и природе и сл. Еко-критичка анализа дискурса не усредсређује се искључиво на разоткривање потенцијално лоших и деструктивних идеологија, већ такође трага за одговарајућим дискурзивним праксама и њиховим творцима који могу да допринесу еколошки одрживом (енг. *sustainable*) друштву. Потом, кандидат представља матрицу еколошких језика према Е. Хаугену (1972) која је њему послужила као основа за емпиријско истраживање језичких одлика горе наведених етнолингвистичких заједница. Класификација језика коју кандидат преузима базира се на постулатима историјске и дескриптивне лингвистике и одговара на питања: 1. Како изгледа класификација одређеног језика у односу на друге језике? 2. Ко се служи тим језиком? 3. У којим се доменама језик користи? 4. Којим се другим језицима корисници истовремено служе? 5. Које унутрашње варијетете језик испољава? 6. Каква је природа писаних традиција језика? 7. У ком степену је писана форма језика стандардизована, тј. унификована и кодификована? 8. Која врста институционалне подршке се пружа језику, било да је реч о државним, образовним или приватним организацијама, било с циљем да се језик унификује или пропагира? 9. Какви су ставови говорника према самом језику, према факторима интимности и статуса, који воде до личне идентификације? и, кончано, 10. Дефинисање статуса језика у оквиру типологије еколошке класификације, која ће образлаже где се језик налази и у ком смеру се креће у поређењу са другим језицима на свету. Овој матрици, кандидат придружује матрице еколошких одлика језика према Елжбјети и Зђиславу Воншјику (према: Waşik 1993: 21-21 и Waşik 1997: 33-35), које Хаугенову матрицу употпуњавају елементима о пореклу назива језика и његових корисника, те о тзв. „спољашњој“ историји говорника, па се, поред лингвистичких, занимају и за демографске, контактне, традицијске, културолошке, образовне, институционализоване, комуникативно-функционалне и друге аспекте језика и његове употребе. У исто време, ове матрице баве се и идеолошким питањима вредновања језика, језичке лојалности и језичких идеологија. На основу горе наведених теоријских постулата из литературе, кандидат формира свој истраживачки модел који примењује у процесу теренског рада.

У трећем поглављу се општи теоријски оквир сужава на преглед еколингвистичких истраживања словенских мањинских језика. Иако највећи број словенских језика данас има улогу конститутивног националног језика, неки од њих, међутим, и даље се налазе у

позицији мањинског језика државе у којој живе њени припадници. У таквој ситуацији су лужичкосрпски варијетети који немају своју матичну државу и код којих је тешко направити разлику између различитих језика и дијалекта једног језика. Ипак, у улози мањинског језика данас се налазе сви словенски језици у готово свим земљама Европе, па и у многим земљама ван нашег континента, највише због развоја друштвено-политичке ситуације током 20. и на почетку 21. века. У мањинском положају су како у несловенским срединама (српски у Румунији, хрватски у Аустрији или руски у Естонији), тако и у словенским (белоруски у Пољској, пољски у Словачкој, македонски у Србији). Међутим, тек у одређеном броју европских земаља Словени су призната аутохтона језичка мањина, будући да се по националним и нанднационалним уставно-правним критеријумима језичка права, као ни политичка, не признају досељеницима из скоријег периода и избеглицама. Кандидат поглавље завршава критичким прегледом релевантне теоријске и истраживачке литературе у овој области.

Четврто поглавље садржи опис методолошких поступака примењених у истраживању. Базирајући се на горе наведеним еколингвистичким матрицама, кандидат развија свој методолошки поступак, који дефинише као еколингвистички приступ и етнографски метод, који подразумева прибегавање квалитативним методолошким поступцима као што су продужена опсервација, суделовање у животу групе, самоанализа, интервју итд., уз ограничење степена интерпретације истраживача. Подаци прибављени квалитативним методолошким поступком се у процесу тријангулације комбинују са квантитативним техникама (анкета, статистичка обрада података), и то у деловима истраживања који се тичу демографских и историјских карактеристика припадника говорних заједница и домена употребе истраживаних варијетета. Емпиријско истраживање је спроведено је у две фазе, од којих је прва подразумевала продужени боравак у етнолингвистичким заједницама, а друга контакте електронском поштом, али оба пута уз примену структурисаних упитника. У првој фази истраживања су упитници, израђени у три језичке варијанте: словачкој, горњолужичкосрпској и доњолужичкосрпској, били су администрирани у директном контакту са говорницима у току етнографског истраживања на терену. У другој фази истраживања, као што је већ наведено, контакт између испитаника и аутора истраживања остварен је путем електронске поште. Упитници су садржали питања затвореног и отвореног типа која се односе формирање етничког и језичког идентитета, на свест о припадности етнолингвистичкој заједници, на политичку организованост заједнице, као и на функционалну и доменску развијеност језика. Аутор своје емпиријско истраживање поткрепљује и доступним збиркама информација похрањених у срединама ван граница тих етнолингвистичких заједница (Чешка, Словачка, Србија). Коначно, кандидат у своју критичку анализу дискурса уводи и аспект когнитивне лингвистике и бави се анализом метафоре у циљу бољег разумевања претпостављеног односа међу природним људским језицима са структуром еколошких система и њиховој тежњи ка равнотежи, од успостављања паралеле између престанка употребе језика са биолошком смрћу живих бића, до покушаја оживљавања језика као у случају пружања помоћи угроженом организму. У овом истраживању кандидат чини искорак у том правцу и пореди поједине механизаме ревитализације језика с одређеним поступцима с којима се у савремено доба сусрећемо у оквиру медицинских наука: језички генетски инжињеринг, асистирани језичке репродуктивне технологије, документација угрожених језика по узору на складиштење ембриона итд.

Пето поглавље представља преглед лужичкосрпских језика у Немачкој и словачких језика у Војводини из перспективе екологије језика, то јест, представља демографску структуру, друштвену стратификацију и географску типологију говорника, спољашњу историју датих варијетета и њихових носилаца (миграције у ширем друштвено-историјском европском конеткесту), дијалектолошку слику регионалних варијетета ових језика, као и резултате контактних ситуација са већинским језицима на истраживаним територијама.

Шесто поглавље представља кључни део ове докторске дисертације и у њему су представљени резултати емпиријског истраживања. Аутор пре свега закључује да одређивање позиције мањинских језика у класификацији базираној на искључиво генетском или типолошком критеријуму није прихваћљиво, будући да мањинске словенске језике одликује висока дијалекатска раслојеност и снажан утицај доминатног језика на језички систем. Приказом демографске структуре и друштвене стратификације припадника упоређиваних говорних заједница потврђено је да њихова бројност представља један од главних чинилаца у борби за језичка права етнолингвистичке мањинске заједнице и њиховој примени у оквиру управних система. Лужички Срби који су учествовали у истраживању сматрају да чињеницу да их је све мање треба образложити пре свега лошом економском ситуацијом која резултира мањком посла у региону у којем заједница живи и у неизбежном одласку појединаца из ње. Такође, често навођен разлог је и низак степен етничке (само)свести који, у комбинацији са комплексом ниже вредности, има за последицу смањену употребу лужичкосрпског језика. Међу факторима опадања броја чланова заједнице нашли су се и: све јача природна асимилација, недостатак јединствене административне целине у којој би се нашли сви Лужички Срби, етнички мешане породице као извор потенцијалног ризика, смањен број новорођених, као и могућности да се језик користи у природној средини услед неминовних општих друштвених промена (нпр. у пољопривреди, индустрији итд). И војвођанских Словака је све мање, а испитаници који су учествовали у емпиријском истраживању у великој мери говоре истим гласом као и Лужички Срби. Потојеће стање објашњавају деловањем следећих чинилаца: емиграција становништва у друге државе, за послом или због наставка школовања, што се нарочито односи на млађе генерације, и лоша економска ситуација у Србији, што аутоматски имплицира и први наведени чинилац. Веома велики проценат испитаника сматра да разлози негативне тенденције бројности почивају у негативном природном прираштају; мало више од трећине респондента, пак, као разлоге наводи процес природне асимилације, док мало мање од трећине разлоге налази у егзогамији. Међу одговорима су и негативни приступ декларисању своје етничке припадности (на пример, на цензусима или приликом уписа у школе и др), као и слабљење етничке свести међу члановима заједнице. Ако се списак појединачних разлога опадања броја припадника заједнице Словака у Војводини упореди с оним код испитаних Лужичких Срба долази се до готово двотрећинског поклапања, иако проценат појављивања појединачних фактора (тј. њихова важност за неку од заједница) могу варирати. Приказом историјских чинилаца који су довели до тренутне језичке ситуације Лужичких Срба и војвођанских Словака потврђују се две тезе које су присутне међу социолозима и социолингвистима. У складу са првом, на коју пажњу скреће Тове Скутнаб Кангас (према Holt 2004: 23), интеграција Лужичких Срба у немачко социјалистичко друштво значила је једино појачавање колективне асимилације што је на индивидуалном плану условило трансформацију лужичкосрпског идентитета у регионални сегмент разноликог свенемачког етничког бића.

Уз одређене разлике, ова констатација се уопштено односи и на војвођанске Словаке и интеграцију коју је ова заједница прошла у периоду након Другог светског рата. Друга тврдња да побољшање услова за развој етничке заједнице и њеног језика у оквиру једне државе не води директно у његову ревитализацију, већ често означава замену језика језиком доминантне заједнице (Bratt Paulston 1998: 4) такође је потврђена овим истраживањем. Ово се, поред Лужичких Срба у Немачкој и Словака у Војводини, односи и на остале словенске мањинске заједнице. У вези са стандардизацијом, кодификацијом, аутономијом и виталношћу језика, кандидат закључује да све три заједнице представљају мањинске билингвалне говорне заједнице за које је карактеристичан хомогени језички дуализам, уз асиметричну употребу језика у приватној и јавној сфери на уштрб мањинске групе, најизразитију у доњолужичкосрпској заједници. Процес кодификације лужичкосрпских варијетета карактеришу тесна повезаност с фактором религије (код горњолужичкосрпског језика) и експлицитна пуристичка стандардизација по словенском моделу која у великој мери одступа од свакодневне језичке употребе (код оба лужичкосрпска језика). У случају војвођанског словачког још увек није дошло до замене језика, односно до потпуног заустављања његовог преноса са старије генерације на млађу, али је такође све већа разлика између језичке форме и употребе стандардног словачког у Словачкој и словачких варијетета у Војводини. Међутим, треба истаћи да мишљења војвођанских Словака, изнета у оквиру испитивања, о стандардном словачком језику и његовој улози у животима припадника заједнице у највећој мери не сведоче о негативном односу према њему. Штавише, испитаници стандардни варијетет сматрају главним фактором очувања и даљег развоја словачког идентитета. Велики број испитаника истиче комуникативно-социјалну димензију словачког стандардног језика у њиховој свакодневици, будући да нестандардни словачки не задовољава потребе општења са Словацима из различитих региона војвођанског словачког етничког простора, али и других делова Европе и света. Закључак који се такође намеће на овом месту је да је словачки у Војводини језик који одликују супротне тенденције: он покушава да одржи ниво стандардног словачког језика у Словачкој настојећи да истовремено иде у корак с социјалистичким условима који су резултат више од два и по века живота у војвођанској средини. Кандидат даље закључује да је диглосија присутна у све три посматране говорне заједнице и да она за резултат све мање интересовање за стандардну варијанту језика, па и успостављање вредносне дистанце према њој. У таквој ситуацији долази до релативизације појма матерњег (првог) језика, појаве која непосредно угрожава виталност мањинског језика. Процеси планирања језика су у свим случајевима окарактерисани као лоше организовани, често потискивани у други план, о чему треба водити бригу у оквиру анализа и доношења одлука на плану језичке политике и планирања у будућности. Закључци у вези са контактима лужичкосрпских језика с другим лингвистичким системима у међуетничким и међујезичким контекстима сведоче о снажном утицају немачког на варијетете језике који је приметан на свим језичким нивоима (најмање на плану флексије, највише на лексичком и синтаксичком нивоу), како из синхронијске, тако и дијахронијске перспективе. Такође, утврђен је и снажан утицај чешког језика, посебно у већ помињаним етапама стандардизације књижевних лужичкосрпских језика. Највећи део Лужичких Срба испитаних у оквиру емпиријског истраживања на немачки језик гледају као на свој други матерњи језик, тј. језик којим се влада на нивоу матерњег језика. Доживљавају га као средство комуникације изван граница свог дома, језик чланова ширег окружења, језик администрације и већине, као прозор у

свет и важан елемент светске културе. Ипак, за њих је то и језик коме прилазе с одређеном емоционалном дистанцом. У Војводини, најинтензивнији контакт војвођански словачки језик има са српским језиком, који је основа за комуникацији како с члановима српске говорне заједнице, тако и са члановима других говорних заједница на овој територији. Будући да словачки књижевни језик представља одређену врсту прелазног стадијума између западних и јужних словенских језика, он много брже и природније асимилира и адаптира елементе српског језика, генетски сродног, у структуру своје контактне варијанте. Српски језик за војвођанске Словаке испитане у оквиру истраживања је првенствено званични језик земље у којој живе, средство свакодневне комуникације са својом широм социјалном околином, те језик већине, појединих чланова породице, пријатеља, итд. За одређени део респондента је српски језик други матерњи језик, идиом са којим осећају емоционалну везу. Када се ради о функционалној и сложености по доменима језичке употребе, испитаници из свих анализираних етнолингвистичких заједница примећује диспропорцију у употреби језика у различитим комуникативним ситуацијама (на штету мањинских језика), и то првенствено у јавним доменима, али се породични домен сматра релативно критичним. Коначно, по питању подршке организација и политичких групација те облика борбе за развој, ширење, неговање и учење угроженог језика, кандидат закључује да је политичко организовање на етничким основама како војвођанских Словака у Војводини, тако и Лужичких Срба у Немачкој на веома ниском нивоу, за разлику од неких других европских мањина. Ипак, све анализирани заједнице исказују висок степен социolingвистичке лојалности према својим аутохтоним језицима.

У седмом, закључном поглављу, кандидат акценат ставља на значај институционализације питања ревитализације како ових тако и других мањинских језика, али уз ангажовано присуство представника мањинских заједница. Очекивана активност државе и појединаца у овом смислу треба да се усмери на неговање принципа позитивне дискриминације, стварање инфраструктуре (административне, саобраћајне, медицинске и сл.) и друштвено-економских услова који би помогли употребу и очување језика угрожене етнолингвистичке заједнице. У тим настојањима један од важних чинилаца је избегавање „клопке“ у коју су до сада власти често, свесно или несвесно, упадале – фолклоризације мањинске заједнице. Уочава се такође да су у језичкој ситуацији већине словенских мањинских говорних заједница приметне одлике хомогеног функционалног дуализма (диглосије) који се негативно одражава на процесе очувања и ревитализације језика, као и чињеница да чланови мањинске говорне заједнице у којој постоји конкуренција између аутохтоног и стандардног варијетета који се доживљава као наметнут, приликом избора форме у великом броју домена избегавају стандардни израз и чак радије прибегавају употреби доминантног језика. У више наврата је у дисертацији истакнута снага коју са собом носи ангажованост самих чланова заједнице, из најразличитијих побуда – националних, образовних, финансијских итд. – у успостављању равнотеже у употреби језика у различитим комуникативним доменима и његовом преносу на следећа поколења. То је чинилац који се не сме губити из вида приликом планирања било које активности везане за покушаје очувања или оживљавања угроженог језика. Кандидат такође разматра промену улоге језичких планера која би означавала повећање сарадње са стручњацима из других научних области који се баве феноменом језика, усмеравање пажње са колективног на индивидуални ниво и препознавање проблема и правца деловања од стране његових

корисника и узимање у обзир утицаја стандардизационих процеса на мањинску говорну заједницу, пошто сваки, као што се видело, па и најмањи покрет у тако малом организму, може бити тектонски. Истраживање је такође показало колико је важна улога образовања у свеукупној језичкој еволуцији, и у позитивном и у негативном смеру, мањинских говорних заједница. Кандидат закључује да би ре-евалуација концепата језичке образовне политике која би се усмерила на потребе свих чланова вишејезичне заједнице, како њеног већинског тако и мањинског дела, без запостављања развоја обостране употребе језика у овој важној области људске делатности, представљала пут ка успостављању равнотеже у њиховим свеукупним односима.

VII ЗАКЉУЧЦИ ОДНОСНО РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Аутор Далибор Соколовић веома успешно остварио је основни циљ свог истраживања, а то је критички приказ и научно утемељено појашњење тренутне језичке ситуације словенских мањинских говорних заједница на примеру лужичкосрпских заједница у Немачкој и словачких заједница у Војводини из перспективе екологије језика, социолингвистичке дисциплине која се концентрише не само на језички и друштвени аспект употребе и функција језика, већ је посвећена и разматрању еколошког контекста и односа у којима се језик одређене заједнице налази. Рад је обухватио анализу дијахронијског и синхронијског стања ових етнолингвистичких заједница у мањинском положају и фактора који су до таквог стања довели уз примену комбинованог модела еколингвистичких одлика језика. Резултати анализе тих стања, као и њиховог поређења с језичким ситуацијама других словенских мањинских говорних заједница имају импликације на извођење општих закључака о положају и функционисању мањинских језика у словенској сфери, али и у Европи уопште.

Аутор закључује да постојање матичне државе (нпр. Словачке републике за Словаке у Војводини) позитивно утиче на развој и одржање мањинске говорне заједнице, као и да овај чинилац представља један од главних фактора у процесима очувања мањинске говорне заједнице. Тачном се у анализама потврдила и теза о негативном утицају стварања националних форми идентитета на очување мањинских говорних заједница које су предмет овог истраживања. Утврђено је такође да су у језичким ситуацијама већине словенских говорних заједница у мањинском положају приметне одлике диглосије, као и то да такво стање има негативан утицај на процесе очувања, тј. ревитализације језика. Кандидат значајну пажњу посвећује и концепту одржања и ревитализације мањинских језика у савременом социо-културном контексту и нуди листу мера и акција које се на групном и институционалном плану могу предузети у областима језичке политике и планирања, језичке образовне политике и организованог друштвеног ангажовања у циљу унапређења услова за проширење домена употребе ових језика које представља предуслов за њихово одржавање и ревитализацију. Дакле, случајеви који су предмет разматрања у дисертацији и закључци проистекли из њихове анализе доприносе конкретној научној дискусији о развоју и тренутној позицији словенских мањинских говорних заједница. Посебан допринос овог рада представља скретање пажње на везу између језичких образовних политика, статуса и будућности језика етнолингвистичких мањина и потребе да се ревидира идеја о стандардизацији у контексту традиционалне европске језичке политике и планирања, као и јасна идентификација веза између језичких политика одозго-на-доле (које доносе и којима управљају институције државе) и језичких

политика одоздо-на-горе (које подразумевају циљани ангажман представика мањинских заједница заинтересованих за одржавање и ревитализацију својих аутохтоних језика).

VIII ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА И ТУМАЧЕЊА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА

Кандидат Далибор Соколовић својим докторским радом обрадио је значајну тему која до сада није била истраживана у изучавању словенских језика као језика етнолингвистичких мањина. Резултати докторског рада на тему *О мањинским словенским језицима из перспективе екологије језика на примеру Лужичких Срба и војвођанских Словака* потврђују релевантност развијеног еколингвистичког модела за анализу статуса и стања језика у истраживаним етнолингвистичким мањинским заједницама, и нуде конкретне мере за њихово унапређење у циљу јачања језичке виталности.

IX ПРЕДЛОГ:

Похваљујући истражан и прилежан рад кандидата који је довео до резултата који ће бити релевантна литература у даљем истраживању еколингвистичких карактеристика етнолингвистичких мањинских заједница, предлажемо Већу Филолошког факултета Универзитета у Београду да рукопис под насловом *О мањинским словенским језицима из перспективе екологије језика на примеру Лужичких Срба и војвођанских Словака* прихвати као докторски рад који испуњава све услове предвиђене законом, а кандидата Далибора Соколовића позове на усмену одбрану.

У Београду, 14. октобра, 2014.

КОМИСИЈА:

проф. др Јелена Филиповић, редовна професорка, Универзитет у Београду,
Филолошки факултет

проф. др Људмила Поповић, редовна професорка, Универзитет у Београду,
Филолошки факултет

проф. др Мирослав Дудок, редовни професор, Универзитет у Новом Саду,
Филозофски факултет